

Uzasadnienie historyczno-heraldyczne projektu herbu i opis innych symboli Gminy Biszcz

Wymogi ustawowe przesądają, że herby, oraz inne symbole jednostek samorządu terytorialnego, ustanawiane powinny być zgodnie z wymogami zasad heraldyki, weksylologii oraz miejscową tradycją historyczną. Przygotowanie projektów symboli Gminy Biszcz wymagało zatem zapoznania się z jej przeszłością oraz wyboru odpowiednich jej wątków, które można było następnie przełożyć na język heraldyki.

Gmina Biszcz wchodzi w skład powiatu biłgorajskiego. Położona jest na Płaskowyżu Tarnogrodzkim, na skraju Puszczy Solskiej, nad rzeką Tanew. W skład Gminy wchodzi 8 wsi sołeckich (oraz Suszki i Żary) powstałych na terenie 5 dawniejszych osad. Sołectwa to: Biszcz Pierwsza, Biszcz Druga, Wólka Biska, Bukowina Pierwsza, Bukowina Druga, Budziarze-Suszka, Gózd Lipiński i Wola Kulońska.

Do najstarszych miejscowości gminy należą: Biszcz, Bukowina, Wola Kulońska, Gózd Lipiński oraz Budziarze-Suszka¹.

Najstarsza wzmianka o **Biszcz** znana jest z 1515 r. Biszcz miała wówczas 11 łanów gruntów uprawnych i jako wieś królewska wchodziła w skład starostwa krzeszowskiego. W 1520 r. starostwo krzeszowskie otrzymał w dzierżawę Spytek z Tarnowa. Wiadomo, że w 1582 r. w Biszczy znajdowały się 3 stawy i 2 młyny. Wieś należała do parafii tarnogrodzkiej. Najistotniejszym wydarzeniem w dziejach wsi, jak i całej dzisiejszej gminy, było nadanie starostwa krzeszowskiego w 1588 r. Janowi Zamoyskiemu. Odtąd Biszcz i inne wsie, tj. Bukowina, Wola Kulońska, Budziarze i Gózd Lipiński, znalazły się we władaniu Zamoyskich, wchodząc w skład utworzonej w 1589 r. Ordynacji Zamojskiej. Wśród informacji źródłowych o Biszczy należy też odnotować istnienie we wsi dworu, wzmiankowanego po raz pierwszy w 1582 r., a szerzej opisanego po raz pierwszy w 1616 r. W 1622 r. w jego miejscu wzniesiono nowy dwór, a po przypuszczalnym jego zniszczeniu podczas najazdu Chmielnickiego, wzniesiono jego kolejny budynek. O rozwoju wsi po

¹ Por. J. Niedźwiedz, *Leksykon miejscowości województwa zamojskiego*, Zamość 2000.

przekazaniu jej do dóbr Ordynacji Zamojskiej świadczy na przykład wzmianka z 1616 r. o 9 młynach i 6 stawach. Od XVII w. istniał też we wsi browar, określane początkowo jako winiarnia do kurzenia gorzałki. Z roku 1582 pochodzi również pierwsza wzmianka o miejscowej cerkwi pod wezwaniem Opieki Najświętszej Marii Panny, a późniejszego okresu informacje o istniejącej w Biszczy parafii unickiej i działającej przy niej w XIX w. szkole. Z tego czasu pochodzi też informacja o poborze daniny miodnej z tej wsi. W 1921 r. Biszcza liczyła 1614 mieszkańców, w tym 152 Ukraińców. Po 1918 r. cerkiew rekoncyliowano na kościół pod wezwaniem Najświętszego Serca Jezusa.

Bukowina jest drugą chronologicznie miejscowością gminy pojawiającą się w źródłach. Wieś ta, poprzez związki z Akademią Zamojską, wyróżniała się w dziejach Ordynacji Zamojskiej. Pierwsza wzmianka o tej miejscowości znana jest z roku 1564, i informuje o niej jako wsi należącej do starostwa krzeszowskiego. Po włączeniu do dóbr kanclerza Jana Zamoyskiego Bukowina w roku 1594 (1600) nadana została Akademii Zamojskiej (herb Akademii przedstawiał połączone godła Papieża Klemensa VIII i herbu Jelita). Odtąd, do roku 1784 wieś stanowiła uposażenie Akademii. Stan ten powodował dalsze okoliczności wiążące miejscowość z zamojską uczelnią. Staraniem profesorów Akademii w I połowie XVII w. wzniesiony został najstarszy na terenie Gminy kościół p.w. Matki Boskiej Anielskiej (ob. Ofiarowania Najświętszej Marii Panny). Kaplicę dla profesorów wzniesiono w 1637 r., a następnie odnowiono za rektorstwa Andrzeja Abreka (1674-1675). Ks. Abrek wyposażył kaplicę m.in. w obrazy: „Matka Boża z Dzieciątkiem”, Jan Chrzciciel nauczający” oraz „Święci patronowie Polski”. Od 1676 r. kaplica miała zostać udostępniona miejscowej ludności. Dwór w Bukowinie stał się również miejscem częstego pobytu profesorów Akademii. Związki wsi z Akademią przerwało najpierw zniesienie Akademii przez władze Austrii w 1784 r., a następnie włączenie wsi do dóbr ordynackich. Po zniesieniu Akademii do kościoła w Bukowinie trafiły liczne obrazy przeniesione przez profesorów Akademii z jej gmachu.

Maryjne wezwanie kaplicy w Bukowinie wydaje się wskazywać na pewne zmiany w duchowości w kręgu rodziny Zamoyskich. Jak wiadomo głównym patronem rodziny był św. Tomasz. Wezwanie kościoła z Bukowiny wykazuje koincydencję z nadaniem na herb Janowa Lubelskiego Matki Boskiej (1640 r.).

W 1589 r., a więc rok po nadaniu terenów dzisiejszej gminy Janowi Zamoyskiemu, po raz pierwszy wzmiankowana jest **Wola Kulońska**, której nazwa wskazuje na jej związki z nieodległym Kulnem. Niedawno założona wieś, być może ok. 1580 r., liczyła wówczas 16 łąnów użytków, 17 zagrodników, 12 komorników, miała młyn, karczmę i cerkiew, oraz sołectwo z 6 kolonistami. Wieś należała do biskiego klucza dóbr ordynackich.

Z 1639 r. pochodzi pierwsza znana wzmianka źródłowa o miejscowości **Gózd Lipiński**, jako o wsi należącej do wójtostwa w Potoku, wsi również należącej do Ordynacji Zamojskiej i zarazem siedziby parafii, do której Gózd należał. W Góździe była wówczas winiarnia, sad, piekarnia oraz młyn. Informacje z XVIII w. potwierdzają istnienie miejscowego dworu. W końcu XIX w. w Góździe Lipińskim wzniesiono kaplicę pod wezwaniem św. Michała Archanioła. W 1981 r. w tej wsi wzniesiono kościół murowany, będący filią kościoła parafialnego w Lipinach.

Pierwsza wzmianka o **Budziarzach**, określonych jako *Budziarze vel Lipowiec*, pochodzi z 1783 r. Ze wsi tej, w większości zamieszkaney przez Ukraińców, w 1943 r. wysiedlono Polaków. Obecnie miejscowość zamieszkuje ponad 50. mieszkańców.

Nazwa wsi urobiona jest nazwy ludności „leśnej”, zajmującej się wypalaniem popiołu (potasu), węgla drzewnego, pędzeniem dziegciu, smoły i mazi.

Inną charakterystyczną grupą ludności zajmującej się gospodarką leśną² byli bartnicy. Na terenie klucza biskiego istniał najpewniej cech pszczelarzy. Cechy pszczelarskie istniały w sąsiednich kluczach Ordynacji Zamojskiej, łukowskim oraz zamechskim, do którego należała Wola Kulońska. W kluczu zamechskim w 1760 r. było 62 pszczelarzy i 1141 pni bartnych.

Pszczelarstwo i dziś należy do wyróżniających gminę cech życia społeczno-gospodarczego. Stąd od 8 lat obchodzone jest w Biszczy gminne „Święto miodu i pieroga” (chodzi o „pieróg biłgorajski”, do wyrobu którego używa się w pierwszej kolejności kaszy z gryki). Współcześnie gryka zajmuje ok. 15-20 % powierzchni upraw na terenie gminy. Większych pasiek, których właściciele zrzeszeni są w Związku Pszczelarskim, jest obecnie w Gminie 20. - liczniejsze są natomiast nie rejestrowane mniejsze pasieki³.

² Oprócz rzemieślników wiejskich, tkaczy i garncarzy. Szerzej zob. B. Kurowska, *Biszczka i okolice w dziejach Zaborszczyzny*, Biszczka 2007, s.6-7nn.

³ Dane na podstawie pisma Sekretarza Gminy A. Wlazia z 23 II 2011 r.

Należy również odnotować miejscowe podanie o pobycie króla Stefana Batorego w Bukowinie⁴. Mamy tutaj najpewniej do czynienia z zachowaną w miejscowej tradycji pamięcią o pobycie na tym terenie króla Stefana Batorego w dniach 7-9 V 1578 r. W drodze z Sandomierza do Lwowa po przeprawieniu się przez San, 7 maja król przybył do Tarnogrodu (Biszczka i Bukowina należały wówczas do parafii tarnogrodzkiej). Przez następne dwa dni władca przebywał we dworze zameckim, gdzie przyjmował go ówczesny starosta Jan Zamoyski. Pobyt króla w Zamchu uświetnił Jan Kochanowski okolicznościowym wierszem *Drays Zamchana*.

Spośród elementów miejscowej tradycji historycznej, które mogą być wybrane jako tworzywo godła herbowego Gminy Biszcza, na plan pierwszy wysuwa się herb rodowy Zamoyskich – Jelita. Świadczą one o związkach z Ordynacją Zamojską, do której dawniej należały wszystkie miejscowości Gminy. Herb ten jest dobrze znany także heraldyce samorządowej. Występuje w herbach historycznych, samodzielnie lub z wizerunkami świętych patronów, w herbach miejskich nadanych przez przedstawicieli rodu Zamoyskich, a także w herbach gminnych tworzonych współcześnie.

Należy jednakże dodać, że współczesne zasady heraldyki samorządowej wymagają, aby herby rodowe, bez dostatecznego uzasadnienia, nie były samodzielnymi motywami godła gminnych. Wymagane jest, aby godła herbów rodowych łączyły się z innymi elementami, nawiązującymi do miejscowych dziejów oraz charakterystycznych zjawisk z życia Gminy.

Drugim ważnym wydarzeniem w dziejach Gminy jest historia Bukowiny, jej nazwa nawiązująca do warunków naturalnych, a także związki tej miejscowości z Akademią Zamojską. Nie byłoby odpowiednie użycie herbu Akademii w herbie Gminy, lecz możliwe jest by stał się jednym z elementów dalszych symboli, np. insygniów.

Spośród dalszych motywów herbowych właściwych dla Gminy Biszcza znajduje się odniesienie do puszczańskich uwarunkowań jej życia poprzez odwołanie się do popularnego w przeszłości i kultywowanego współcześnie pszczelarstwa. Taką figurą herbową jest wizerunek pszczelej barci.

Projekty herbu

⁴ J. Grelak, *Historia Bukowiny* (maszynopis).

Proponuje się, aby herbem Gminy Biszczka przedstawiał w polu czerwonym trzy kopie złote (żółte), poniżej których barę srebrną⁵ (biała).

Kompozycja takich figur wymaga praktykowanego w takiej sytuacji w heraldyce odejścia od zwyczajowych proporcji kopii, bez zatacania ich rozpoznawalności jako godła herbu Jelita.

Flaga

Przedkłada się dwie propozycje flagi (o proporcjach boków jak 5:8).

Przedstawiają one płat dzielony pionowo na dwie równe części. W części od drzewca widnieje godło herbu w polu czerwonym. Projekty różnią się natomiast barwą tzw. części swobodnej. W wariantcie 1A jest on biały, a w wariantcie 1B żółty. Wariant z żółtą częścią swobodną zapewnia fladze lepszą widoczność i odnosi się do barwy ważniejszej części godła, tj. kopii.

Sztandar

Płat sztandaru powinien mieć wymiary boków ok. 100x100 cm. Płat prawy biały przedstawia herb gminy pośrodku, oraz napis złoty GMINA BISZCZA. Obramowany jest motywem ostrzewia, którego symbolika odnoszona jest do szeroko rozumianej gospodarki leśnej, a ponadto może być rozumiany jako nawiązanie do herbu papieża Klemensa VIII, który wydał zgodę na założenie Akademii Zamojskiej.

Lewy płat sztandaru przedstawia godło państwowe Orła Białego na płacie czerwonym, w narożnikach (jak w innych sztandarach samorządowych) widnieje motyw zdobniczy przedstawiający stylizowaną gałązkę bukową. Motyw zdobniczy nawiązuje do warunków naturalnych Gminy oraz wsi Bukowina. Płaty sztandaru obszyte są złotą frędzlą. Głowica sztandaru przedstawia godło herbu Jelita, podkreślające związki Gminy z dobrami rodu Zamojskich, umieszczone w kartuszu wzorowanym na głowicy staropolskiej chorągwi z XVIII w. Obok przedstawia się inną wersję motywu bukowego, pomniejszonego o jeden liść. Wybór tej jego wersji powodowałby mniejszą ekspozycję motywu zdobniczego.

⁵ Zasady heraldyki dopuszczają srebrną i złotą barwę braci. Za barwą srebrną przemawia zamiar wyraźniejszego odróżnienia figury dawnego herbu rodowego od wprowadzonej do herbu figury odwołującej się do pszczelarskich tradycji gminy.

Pieczęć

Pieczęć urzędowa Gminy z herbem gminy (w zależności od wyboru wersji herbu) przedstawia w polu pieczęci godło herbowe, bez tarczy, oraz napis majuskulny + GMINA BISZCZA, i na drugiej + WÓJT GMINY BISZCZA (przedstawia się dwie wersje układu napisu). Sprawiona pieczęć powinna mieć 36 mm średnicy.

Insygnia. Łańcuch Wójta i Łańcuch Przewodniczącego Rady.

Łańcuch Wójta ma kolor złoty. Składa się z medalionu z herbem gminy, z czterech ogniw symbolicznych z herbami: papieża Klemensa VIII, króla Stefana Batorego, rodu Zamoyskich oraz Akademii Zamojskiej. Herby te nawiązują do najważniejszych i najdonioślejszych faktów w dziejach miejscowości należących do Gminy: w szczególności faktu, że Bukowina była wsią należącą do Akademii Zamojskiej, nadania wsi leżących na terenie gminy Janowi Zamoyskiemu przez króla Stefana Batorego, miejscowemu podaniu o pobycie króla w Biszczy.

Ogniwa z herbami mają kształt nawiązujący do plastra miodu. Przedzielone są czterema ogniwami w kształcie liścia bukowego. Tylne części łańcucha składa się z sześciu ogniw w kształcie liścia bukowego i jednej szyszki bukowej. Łańcuch zawiera poprzeczny łańcuszek, służący do utrzymywania w odpowiednim położeniu.

Łańcuch Przewodniczącego Rady zwyczajowo odróżnia się srebrnym kolorem a ponadto kształtem medalionu z herbem gminy, zastąpionego tarczą heraldyczną kształtem nawiązującą do II poł. XVI.

Lublin, 26 marca-28 maja 2011 r.

(-) dr Henryk Seroka